

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 36, Nisan 2019, s. 140-149

ISSN: 2149-0821 DoiNumber:<http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.4927>

Doç. Dr. Yener ÖZEN

Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, PDR ABD
yenerozen@erzincan.edu.tr

DEĞERLER EĞİTİMİ VE KİŞİLİK

Özet

Eğitim belirlenen amaçlar doğrultusunda bireyi yetiştirme süreci olarak tanımlanabilir. Bu süreçte kazanılan bilgi, beceri, tutum ve değerler, bireyin karakterini farklılaştırır. Karakteri gelişen, bilgi ve beceriler ile donatılan birey ise, toplumsal yapı üzerinde olumlu değişimler meydana getirir. Bu durum ise, temel değerlerin öğrencilere kazandırılması ile mümkün olabilir. Temel değerlerin kazandırılması amacı; *Türk Milli Eğitim Temel Kanunu* ve ders programlarının amaçları incelendiğinde de açıkça görülür. Temel Kanunun başlangıcında millî eğitimin amaçları sayılırken *ahlâkî, manevî değerleri benimseyen, beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip kişiler yetiştirmekten* bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Değer, Manevi Değerler, Kişilik, Kişilik ve Değerler

VALUES EDUCATION AND PERSONALITY

Abstract

Education can be defined as the process of training the individual for the purposes specified. The knowledge gained in this process, skills, attitudes and values, differentiates the character of the individual. Developing character, equipped with the knowledge and skills of individuals in the social structure creates positive changes on. In this situation, you may be able to gain the basic values to students. Aim to gain the basic values of the Turkish National Education Basic Law and the objectives of programs are examined in the course will be obvious. Basic Law, the national education goals at the beginning of counting moral, spiritual values, to

adopt, physically, mentally, morally, spiritually and emotionally balanced and healthy in terms of people with a personality and a character mentions raising.

Keywords: Value, Moral Values, Personality, Personality and Values

DEĞER NEDİR?

Değer, Türkçe’de değmek fiilinden türemiştir. Değmek fiili de “istenilen yere düşmek, rast gelmek, isabet etmek; eşdeğerde olmak; zevk veren şeyler hoş gitmek; karşılık olmak; değerinde olmak; ulaşmak, erişmek; aralık kalmayınca kadar birbirine yaklaşmak, dokunmak, temas etmek; herhangi bir nitelikte olmak” olarak tanımlanmaktadır. Değer ise, 1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. 2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, kıymet, paha, valör. 3. Üstün nitelik, meziyet, kıymet. 4. Üstün, yararlı nitelikleri olan kimse. 5. fel. Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey. 6. mat. Bir değişkenin veya bilinmeyenin sayı ile anlatımı. 7. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerin kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (TDK; Büyük Türkçe Sözlük).

Değer, kişinin değer verdiği, onun yanında kıymetli olan, kendisine ihtiyaç duyduğu, sevdiği, beğendiği, takdir ettiği maddî ve manevî her şeydir. Bir başka deyişle değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık olarak tanımlanabildiği gibi bir nesne, işlem, fikir veya eylemin toplum nazarında taşıdığı önemi belirleyen nitelik ve nicelik şeklinde de ifade edilebilir (Akbaba Altun, 2003, s: 7-8). Güngör’e göre ise değer, düşünce ve inanç dünyamızın belli bir kısmıyla ilgili algı, duygu ve bilgilerin bir terkibi demektir (Güngör, 1993, s: 19).

Değerlerin Bazı Özellikleri

Değerlerin özellikleri konusunda farklı görüşler ileri sürülmüş ise de bunlar birbirlerine uzak olmayan şeylerdir. Her biri değerlerin bir yönünün altını çizmiştir. Değerlerin özellikleri konusunda araştırmacıların ortaya koydukları ortak noktalar özellikle de üzerinde durmayı düşündüğümüz işlevler açısından bakıldığında şöyle sıralanabilir (Aydın, 2011, s:40):

- a) Değerler, fertlerin yapıp ettiklerini rasyonelleştirip içselleştirme imkânı veren olgulardır. Rokeach’ın da belirttiği gibi değer, dini-profane hangi türden olursa olsun ferdin kendini konumlandırma, tercih etme, karşılaştırma imkânlarını sağlar. Bunu sağlarken de bir standart oluştururlar.
- b) Schwartz’ın da belirttiği gibi, inanışlar ihtiva eden, dolayısıyla aşkınlıklar taşıyan olgulardır. Her değer inanç/lar taşır, yani değerlerin olduğu her yerde bir kabul, bir benimseme vardır. Meselâ “inanıyorum ki arkadaşım doğru söyler” önermesi, doğru söylemenin gerekliliğine olan mutlak inancını bir vakıa üzerinden tespit ve teyit eder.
- c) Değer, ilgi gösterilen, arzu edilen şeydir. Bu konuyla ilgilenen Perry de (1954) değerleri “ilgi” çevresinde açıklamaya çalışır. O, değerleri, insanların ilgi objeleri, ilgilerin cinsi, miktarı, yoğunluğu çevresinde açıklayabileceğimizi söyler (Topçuoğlu, 1996: 6). Perry bu görüşüne değerlerin negatif olabileceğini de ekler. İşin gerçeği dini -sosyal bütün değerlerin önemli niteliklerinden birisinin ferdi ve sosyal ilgi olduğunda şüphe yoktur. Ancak değerlerin, diğer

özellikleri göz önüne alındığında negatif özellikler taşıdığını söylemek mümkün değildir, yani değer her halükârda olumluluk taşır.

d) Değerler her alanla ilgilidirler. Yani ekonomik, dini, ailesel, siyasal ve benzeri her alanın değerleri vardır. Ahlâk konusunda olduğu gibi belki adalet, hakkaniyet gibi her alanı ilgilendiren üst ortak değerler vardır. Ancak, daha alt beşeri birimlerin kendine has değerleri ve meselâ buna göre bir “ailesel değerler” den söz edilebilir.

e) Nihayet dini -sosyal, kaynağı ne olursa olsun değerler bir biçimde sosyaldirler. Pek çok kişi tarafından paylaşılır, ciddiye alınırlar, coşku ile birlikte bulunur ve kavramsal olarak diğer nesnelere soyutlanabilirler (Fichter, 1990 S.132; Çev:N.Çelebi). Bir de değerler kişilerin kendi ürettikleri şeyler değildir, dışarıdan gelmektedirler. Gerçi değerlerin bir kısmı ve bir yönü toplum muhtevalıdır ama onların ferdi aştığı kadar toplumu aşanları da vardır ki tevhidi dinlerin vazettiği ahlaki değerler burada bir örnek olarak hatırlanabilir.

Değerlerin Bazı Görevleri

Değerlerin bazı görevleri şöyle sıralanabilir (Aydın, 2011, s:41):

- a) Değerler, yargılamada birer araç olarak kullanılır.
- b) Kişilerin dikkatini istenen, yararlı ve önemli görülen kültür nesnelere üzerinde odaklaştırırlar.
- c) İdeal düşünme ve davranma yollarını gösterirler.
- d) Sosyal rollerin sevilmesinde ve gerçekleştirilmesinde rehberlik ederler.
- e) Sosyal kontrol ve baskı araçları görevini yerine getirirler.
- f) Dayanışma araçları olarak devreye girerler (Fichter, 1990, s:139; Çev: N.Çelebi).

DEĞERLER EĞİTİMİ

Değerler öğretilir ve öğrenilebilir olgulardır. İnsan değerleri bilmiş olarak doğmamaktadır. Değerlerin değişik toplumlarda değişik şekiller alması ve farklı olarak değerlendirilmesi de onların sonradan öğrenilmiş olduğunu gösteriyor. Biz hangi durumda nasıl davranmamız gerektiğini, içinde yaşadığımız toplumun yetişkin bireylerinden veya yaşlılarımızdan öğreniyoruz. Şu hâlde değerler her şeyden önce bir eğitim konusudur. Bu eğitim, sadece okullarda verilen derslerden ibaret değildir. Bir bakıma, bütün toplumu bir okul ve her insanı da bu okulun hem öğretmeni hem de öğrencisi sayabiliriz (Aydın, 2010, s:17)

Okullardaki değerler eğitiminin amaçlarından biri, öğrencilerde sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik oluşturmaktır. Diğer bir amacı ise “her öğrenciyi hem ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamak, hem de “iyi insan”, “iyi vatandaş” olmalarını sağlamak için gerekli bilgi, beceri, tutum, davranış ve alışkanlıklar kazandırıp, onları kendi ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmektir. Bu birinci amaç, yani, “öğrencilerde sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik oluşturmak”, esasen eğitimin en temel amacıdır. Zira o olmadan, belirlenmiş diğer amaçlara ulaşılsa bile çok fazla bir anlam ifade etmez. (Aydın, 2010, s:17)

Değerler eğitimi, eğitim- öğretim her aşamasına verimli bir şekilde girmelidir. Değerler eğitimi, bütün eğitim alanlarına yayılarak verilirse destekli ve verimli olur. Birinin verdiğini diğeri alıp götürmez. Manevi değerler de denilen değerlerden bazıları şunlardır:

Din, Allah, Peygamber, kitap sevgisi, insana sevgi, kendine saygı, sorumluluk, sabır, paylaşma, yardımlaşma, şefkat, merhamet, büyüklere saygı, ilme ve sanata sevgi, aileye saygı, aile bütünlüğünü koruma, insan ilişkileri, gibi değerlerdir. Bunlar insani, tutarlı, anlaşılır, makul ölçüler içinde olmalıdır. En önemli toplumsal değerlerin başında saygı, sevgi, sorumluluk gelir. Namusluluk (iffet) güven (kendine, başkasına ve hayata), cömertlik, kendini aşma, manevilik, yaşama sevinci, adalet, cesaret, disiplin, zihni tutarlılık gibi değerler önde gelen ferdi değerlerdir. Bu değerleri çoğaltabiliriz. Yalnız bunların her birinin altında az veya çok Allah'a ve dine olan inançlar yatar.

Değerleri çocuklara kazandırmanın bazı ilkelerini de burada ifade edebiliriz:

- 1) Değerlerin çocuklara aktarılması, eğitimin en büyük amacı, kazancı olmalıdır. İyi, güzel, doğru olan, hayata bir anlam veren her şey, manevi (morale) ve ahlaki olarak kabul edilir. Aileler bunları, her durum ve şartta veya fırsatta, bıktırmadan kazandırmalıdır.
- 2) Bu kazandırma duyguları derinden etkileyecek tarzda tatlı ve samimi bir ilişki kurarak yapılmalıdır. Onların kapalı dünyalarına ancak böyle girilebilir.
- 3) Değerler, günlük hayatın sevimli, hoş olayları, sürprizleri fırsat bilinerek kazandırılmalıdır. Yahut aile bizzat kendisi böyle fırsatları yaratabilir. Bayramda, seyranda, ziyarette, doğum gününde, okula başlamada, başarılı sonuç münasebetiyle küçük bir jest, değerlerin anlamlarını kavramalarını sağlayabilir.
- 4) Çocukları günlük faaliyetlerimize ortak kılmakla olabilir.
- 5) İyi bir iletişim kurmanın bir gaye değil, bir vasıta olduğunu hatırdan çıkarmamalıdır.
- 6) Çocukları daima teşvik etmek, ödüllendirmek ve cesaretlendirip ümitlerini kırmamak, karamsarlık değil, iyimserlik; korkaklık, pısrıklık, miskinlik değil, cesaret, hamlecilik ruhu verilmelidir.
- 7) Çocuklara adaletli davranıp her birinin özel ihtiyaçlarına cevap vermek suretiyle adalet sağlanabilir.
- 8) Çocukları daima gözlem altında tutmak, onlarla sıkı ilişkiyi gevşetmemek, iyi neticeyi kolaylaştırır.
- 9) Ailede kavga, gürültü, bencillik, güç gösterisi gibi yanlış davranışlara meydan vermemeye dikkat edilmelidir. Çünkü değerleri çocuklara aile de kazandırmanın en büyük engeli, en büyük düşmanı huzursuz, kavgalı, gürültülü ve sarsıntılı bir hayat ve düzen bozukluğudur. Bunu okul ve toplum huzursuzlukları için de söylemek mümkündür. Aileyi, toplumu ve kişiyi manevi bir iklime sevk etmek lazımdır.

Bu ilkelere dikkat edilerek, çocuklara kazandırılacak manevi değerler, onların davranışlarını belirleyecek, davranışlarına ölçü, sınır ve ciddiyet kazandıracak, hayata bakışlarını, dünyaya mana kazandırmalarını sağlayacaktır.

KİŞİLİK NEDİR?

İnsanın başarılı ve mutlu olma yolundaki girişimleri söz konusu olunca akla ilk gelen kavram "kişilik" tir. Kişiliğin yapısı ve gelişim koşulları bilinmedikçe insan ne kendisini ne başkalarını tanıyabilir ne de hızla değişen ve gelişen ekonomik, toplumsal, kültürel sorunlarına tutarlı çözümler bulabilir. Bireyin sorunlarının çözümü ancak kendisinin ve başkalarının ne olduğunu,

ne olmadığını bildiği oranda kolaylaşır. Kişilik bireyi temsil eder. Yani insan olarak bedensel özelliklerimizi, yeteneklerimizi, kusurlarımızı, ilgilerimizi, duygularımızı, coşkularımızı, düşüncelerimizi, tavır ve davranışlarımızı anlatan bir kavramdır. Bir insanın doğuştan getirdiği ve sonradan kazandığı niteliklerin tümüdür.

Kişilik, bireyin çevreye uyumunu belirleyen karakteristik davranış örüntüleri ve düşünme biçimleridir (Atkinson,Smith,Bem ve diğer , 2008, Çev:Y.Alagon, s.523). Kişilik, bireyi diğer bireylerden ayıran bireyin bütün ilgilerinin, tutumlarının, yeteneklerinin, konuşma tarzının, dış görüntüsünün ve çevresine uyum biçiminin özelliklerini içerir (Baymur, 1994, s.253). Kişilik, bireyin fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki tüm yönlerini içine alır (Binbaşıoğlu, 1978, s.212). Bireyin kişiliği, biyolojik, psikolojik ve sosyal etkenlerin birleşiminden oluşur ve bireyin kendine özgü, başkalarından farklı bütünsel yapısını belirler. Kişiliğin yapılanmasında, kalıtımın yanı sıra çevrenin de önemli rol oynadığı görülür (Gürün, 1991, s.86).

Freud'a, göre **id**, **ego**, **süperego** olmak üzere üç bölümün birbirini etkilemesinden oluşan olgudur. Buna göre;

İd: Ham tabiattır, içgüdüler, istek ve ihtirasları içerir, burada haz prensibi hâkimdir.

Ego (ben): İdin yöneticisi, koruyucusu, savunucusu gibidir. Burada gerçeklik prensibi vardır. İç ve dış hayatın uzlaştırıcısıdır.

Süper ego (üst ben): Vicdan da denilebilir. Toplumun “Ayıptır, yasaktır, günahdır.” gibi birtakım değerler sistemiyle gelişir. Bireyin davranışlarını kontrol eden bir sansür gibidir. Ego; idin aşırı istekleri ve süper egonun aşırı yasakları karşısında bir uzlaştırıcıdır. Bu üç mekanizma dengede olmalıdır. Denge bozulduğu an ruh sağlığı da bozulur.

Bu görüşler doğrultusunda bir tanım yapacak olursak **kişilik**; bir insanı özel ve nesnel yanları ile diğer insanlardan ayıran duygu, düşünce, değer yargıları ile birlikte tutum ve davranışların tümüdür.

Kişilik İle İlgili Diğer Kavramlar

Karakter

Karakter, kişiye özgü davranışların bütünü olup insanın bedensel, duygusal ve zihinsel etkinliğine çevrenin verdiği değerdir.

Karakter kavramı, ahlaki değerler söz konusu olduğu zaman ortaya çıkan, bireye özgü alışılmış tepki biçimini dile getirmektedir. Karakter, bireyin alışkanlıkları, duyguları ve idealleriyle bütünleşerek herhangi bir durum karşısındaki değişmez tutumunu ya da tepkisini oluşturan psikolojik yapısıdır (Gürün, 1991, s.82).

Karakter, kişiliğin ahlaki yönüdür. Karakter, ilk yaşlardan itibaren sosyal yaşantılar sonucu bir takım ahlaki değer yargılarının benimsenmesi ile gelişir. Benimsenen ahlaki değerler, kişiliğin ahlaki yönünü oluşturur. Davranışlarını, toplumda değer verilen ahlak kurallarına uygun olarak yönetebilen, sosyal değerler sistemini benimsemiş olan kişiler *karakterli* olarak nitelendirilir (Baymur, 1994, s.252).

Bireyin karakteri, kişisel özellikleri ve içinde yaşadığı değer yargılarından oluşur. Yani karakter içinde yaşanan çevrenin toplumsal değerlerini ve ahlak kurallarını içerir. Bu kuralları yerine getiren kişi karakterli olarak değerlendirilir.

Bunun tersi kötü huylu, yalancı ve bencil insanlar “karaktersiz” olarak adlandırılırlar.

Oysa iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış, olumlu-olumsuz gibi kavramlardır. Bu nedenler, bu tür yakıştırmalar karakterleri tanımlamaya yetmez. Ahlak açısından olumlu, olumsuz gibi kavramlar toplumdan topluma değişen kavramlardır. Bu nedenle bu tür yakıştırmalar karakteri tanımlamaz. Ahlak açısından bakıldığında karakter insanın içinde yaşadığı çevrede geçerli olan değer yargılarını ve ahlaki kurallarını kullanım biçimidir.

Karakter ilk yaşlarından itibaren aile, okul ve diğer sosyal çevre içinde geçirilen sosyal yaşantılar sonucu gelişmeye ve biçimlenmeye başlar. Çocukluk döneminde bireyin içinde bulunduğu olumsuz çevre koşulları, geçirilen olumsuz yaşantılar, ruhsal çatışmalar ruhsal yapının bozulmasına neden olarak olumsuz kişilik yapılarını ortaya çıkarır. Bu kişiler tüm yaşamları boyunca kendi iç dünyaları ve çevresiyle çatışma içinde olduklarından toplumun değer yargılarına ve ahlak kurallarına ters düşen davranışlarda bulunurlar. İyi bir sosyal çevrede olumlu yaşantılar kazanarak yetişen bir bireyin ise düşünce ve duygular ile davranışları arasında bir uyum vardır. Dengeli olması onun dayanma gücü ve esnekliğini artırır ve zor dönemlerden en az yara alarak çıkar.

Mizaç

Mizaç, insanın duygusal hayal ve davranışsal özelliklerinin tümüdür. Bazı davranış bilimcileri mizacı; duyguların çabuk uyanıp uyanmaması, sürekli olup olmaması, derin duyulup duyulmaması olarak açıklamaktadır. Bu açıklamalar paralelinde mizacı, duygusal denge durumunun özellikleri olarak tanımlayabiliriz.

Olay ve durumlara karşı tavır ve tutumları belirleyen ve doğuştan gelmekle birlikte toplumsallaşma sürecinde biçimlenen duyarlılıklardır (Demir ve Acar, 1997, s.133). Ruhsal faktörlerin yanı sıra kişiliği oluşturan biyolojik faktörler bütünüdür (Gürün, 1991, s.86). Duygusal yaşamlarının nitelikleri bakımından insanlar, birbirlerinden farklılık gösterirler. Bir insanın duygusal tepkilerinin genel özellikleri huy ve mizaç sözleri ile anlatılır. Duygusal tepkilerin bazı değişmeyen yanları da vardır. Buna mizaç (temperament) denir.

Mizaç, bir insanı başka bir insandan ayıran duygusal yaşamın çok sürekli özellikleridir. Bir insanın mizacı, yani duyuş ve davranış tarzı üzerinde beden kimyasının büyük ölçüde etkisi vardır. Bez salgılarının (hormonların) ruh çökkünlüğü, huysuzluk, çabuk duygulanma, kızma, öfkelenme, sıkılma, keyifsizlik gibi hallere yol açtığı anlaşılmıştır. Aynı şekilde tavırlar ve mizaç üzerinde hastalıkların da etkisi olduğu görülmüştür (Baymur, 1994, s.86– 87).

Kimlik

Kimlik, bireyin gelişim dönemleri boyunca, özellikle gençlik döneminde, diğer insanlarla özdeşleşme sonucu, bir süreklilik ve tutarlılık içinde yetişkinlik rolü, neye inanıp değer verdiği ve beklentileri hakkındaki toplu bilincidir (Kula, 2001, s.44). Kimlik de kişilik gibi, insanın ayırt edici niteliklerinin oluşturduğu bir bütündür. Kimlik, kalıcı kişilik özelliklerinin toplamıdır. Ancak, tümüyle kişilik özelliklerine bağlı olsa da kimlik, bireyin gelişimi boyunca oluşan zorunlu içsel bir sonucu değil, dışsal özellikler toplamının seçilmesi yoluyla edinilir. İnsan varlığının bu içsel ve dışsal iki yönünün birleşimi, bireysel yaşamın ana eksenini oluşturur (Serdar, 1992, s.28–29).

Kimlik, bireye bu dünyada önemli biri olduğunu hissettirir ve anlamlı yaşam duygusu verir. Kimlik duygusu, aile bağlarıyla, arkadaş ilişkileriyle, meslek seçimiyle, toplumdaki konumuyla,

amaçlarıyla, dünya görüşü ve yaşam anlayışıyla birlikte bir bütün halinde var olabilen bir duygudur. Kimlik duygusu gelişmiş bir gencin, kendine özgü duyguları, düşünceleri, amaçları, kendi geliştirdiği inançları, bir yaşam ve dünya görüşü vardır. Böylece genç, kendini hem herkesten başka biri olarak, hem de çevresiyle anlamlı bağlar kurmuş biri olarak görür. (Yörükoğlu, 1986, s.98-99).

EĞİTİM VE KİŞİLİK İLİŞKİSİ

Eğitimin en büyük amacı ve görevi insanı tanımak, ona yol göstermek, özel yeteneklerini keşfetmek, o istikamette yönlendirip geliştirmek; ona bir meslek, kültür ve sağlıklı bir kişilik kazandırmaktır. Bu hedefe ulaşabilmek için de eğitim, kişinin bedensel ve ruhsal özelliklerini, yeti ve yeteneklerini önce keşfetmek, sonra da geliştirip fonksiyonel hale getirmek durumundadır. Böylece kişi maddî ve manevî, bedensel ve ruhsal, bireysel ve sosyal bütün yönleri ile gelişip olgunlaşmak; kendi içinde uyumlu, iç çatışmalardan uzak, bilgi, duygu ve inanç ahengini sağlamış; çevresiyle uyum, barış ve güven içinde, kendine ve topluma faydalı, verimli bir şahsiyet haline gelecektir. Bu gibi bireylerden oluşan toplum da sağlıklı, huzurlu ve mutlu bir hayat tarzıyla dünya milletleri arasındaki saygın yerini alacaktır.

Eğitimin varmak istediği noktaya ulaşabilmesi ise, insana sunacağı eğitim hizmetlerinde dengeli, düzenli ve tutarlı olmasına bağlıdır. Bu sebeple eğitim, insanı bir taraftan maddî özellikleri, yeti ve yetenekleri bakımından geliştirip güçlü, üretken, becerikli ve başarılı bir kişi haline getirmeli; bir taraftan da insanı insan yapan, hayvanlardan üstün kılan manevî özellikleri, istidat ve kabiliyetleri açısından eğitip geliştirmelidir. Özellikle ona dinî, ahlakî, sosyal, bilimsel ve estetik istidat ve kabiliyetlerini geliştirecek bir eğitimle, millî ve manevî değerlerle bezenmiş olgun bir kişilik kazandırılmalıdır.

KİŞİLİK GELİŞİMİNDE DEĞERLERİN ROLÜ

İnsan doğuştan itibaren sürekli kendisine yapılan etkilerle büyümekte ve kişiliği oluşmaktadır. Bu etkilerin en önemlisi ve başlangıç yeri ailedir. İçinde bulunduğu toplum ve aldığı eğitimde kişiliğinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. (www. meb. gov. tr)

Kişilik gelişiminde birçok faktör rol almaktadır. Bu faktörler, mizaç özellikleri, karakter özellikleri, anne-babanın kişiliği ve tutumu, topluma ve kültüre ait değerler olarak sıralanabilir. Doğru ve zamanında sunulan mesajlar, çocuğun kişiliğinin daha sağlam gelişmesini sağlar. Anne-babaların üzerinde, en fazla durduğu konulardan birisi, çocuklarının sağlam karakterli olmasıdır. Doğruluk, dürüstlük, cesaret, fedakârlık, yardımseverlik, sorumluluk, vefa, sabır, azim, hak ve hukuka dikkat gibi çeşitli vasıflar ideal karakteri oluşturmaktadır. Çocuk bu vasıfları; anne-babasından görerek, anlatılanları dinleyerek ve eğitim sürecinde aktarılanları özümseyerek belli bir ölçüde kazanır. (Aydınlı, 2004)

Kişinin değerler dünyası, onunhayata bakışını, dünya görüşünü,hayat felsefesini belirlemektedir. Busebeple değerler, kişiliğin oluşupgelişmesinde önemli bir fonksiyonasahiptir. İnsanın kişiliği bu değerlerarasında yaptığı tercihleriyle yakından ilgilidir. Değerlerin önemsizlenmesi, kişiliğin genel yapısını şekillendirdiği gibi, kişiliğin baskın yönlerini de öne çıkarır. Bu bakımdan bireylerin yapmış olduğu değer tercihleri, onların kişiliğini yansıtır, denilebilir. Sözgelisi dinî değerlere verilen önem dindarlığın, estetik değerlere verilen önem de sanatçı bir kişiliğin göstergesi olabilir. (Şentürk, 2010, s:53-54)

Değerler sistemi olmadan vicdan denilen iç denetim mekanizması da gereği gibi fonksiyon icra edemeyecektir. Vicdanı yeteri kadar gelişmemiş bir insanın ise olgun ve değerli bir kişiliğe sahip olduğu söylenemez.20 Kişinin hayat tarzını şekillendiren, onun inançlar ve değerler sistemidir. “Çünkü inançlar ve değerler kişinin davranışlarını yönlendiren, idare eden iradenin, motivasyonun psikolojik temelleri arasındadır. Kişi iç dünyasını tutarlı bir bütün olarak kurarken inançlar ve değerler önemli köşe taşlarını oluştururlar.

Elbette kişiliğin oluşumunda etki eden faktörler, bunu yaparken sahip oldukları değerlere göre hareket ederler. Şüphesiz ki bu değerlerin başında da dini ve ahlaki değerler gelir.

Muhakkak insanlık çocukluk yıllarında, doğru sözlülük, büyüklerine saygı, küçüklerine merhametli olma, yardım sever olma, paylaşımcı olma, canlılara eziyet etmeme gibi telkinlerle yetişirler. Bütün bu öğütler ve telkinler dini ve ahlaki değerler grubundadır ve insanın kişiliğini bulmasında önemli bir rol oynar. (www.meb.gov.tr)

İnsan, bebeklik döneminde sevdiği kişileri ve çevresindeki aile üyelerini taklit eder. Çocuğun şuuraltına önemli mesajlar veren ailesi onun kişiliğinin gelişmesine tesir eder. Bundan dolayı anne-babanın çocuklarına davranışlarıyla örnek olması çok önemlidir. Çocuklara hikâyelerle, yaşanmış hadiselerle ve mümtaz şahsiyetlerin örnek davranışlarıyla güzel mesajlar verilebilir. Okul çağında ise çocuklar; yakın çevre dışındaki kişileri de örnek almaya başlar. Bu dönemdeki çocuklar; okuduğu, dinlediği ve gördüğü kişilerin karakterlerinden de etkilenir. (Aydınlı, 2004)

Ergenlik döneminde ise, gençlerin kendilerine takdim edilen kişilerin özelliklerini mantık süzgecinden geçirdikleri, yakın hissettikleri kişileri ve popüler modelleri örnek aldıkları bilinmektedir. Bu açıdan bebeklik dönemi, okul öncesi, okul çağı ve ergenlik dönemlerinde çocuklarımıza takdim edeceğimiz örnek kişiler çok iyi seçilmelidir. (Aydınlı, 2004)

Ahlaki değerler, insanın hem doğru ve erdemli davranışta bulunma yeteneğini geliştirir, hem de dengeli ve sağlıklı bir kişilik kazanmasını sağlar. Kişinin, günlük hayatta ortaya koyduğu her türlü fikir, düşünce, söz, fiil, eylem ve hareketlerinin arkasında ahlaki değerler gizlidir. Bir kişinin gerçekte nasıl bir ahlaki kişilik ve karaktere sahip olduğu, onun davranışlarına bakılarak anlaşılır. Ayrıca ahlaki değerler, insanları umutsuzluktan ve şiddete başvurmaktan alıkoyacak, toplumu anarşiye düşmekten uzak tutabilecek bir ışık olma gücüne sahiptir (Küng ve Kuschel, 1995, Çev: B. Bilgin, s.13).

Din ve ahlakın insana etki eden bu değerleri, kültür değerlerinden olan örf ve adetlerce desteklenir. İçinde yaşadığımız toplum da bu değerlere sahip çıkarak olumsuz eylemlerde tepki göstererek kişiliğin gelişiminde etki eder. Eğitimde muhakkak bu değerleri destekleyici mahiyette olmalıdır. Böyle bir ortamda yetişen biri, elbette kişiliği oturmuş, hayatın her safhasında, bakışı ve duruşu net olan kimsedir. Ancak değerleri insana kazandırmaya çalışanlar, bu değerlerden yoksun, söylemleri farklı, eylemleri farklı iseler, ya da değerler, kişiliğin oluşmasına etki eden unsurların biri tarafından umursanmaz ise bu durum kişilik gelişimini olumsuz yönde etkiler. Böyle ortamlar, kişiliksiz, özü sözüne uymaz ve hep kendi egosunu ön plana çıkaran fertler yetiştirir. Demek ki insanın kişiliğini bulmasında değerlerin büyük bir etkisi vardır. Eğer vatanına ve milletine faydalı kişilikli bireyler yetiştirmek istiyorsak, değerlerin teorik öğretiminin yanında pratiğini de bireylere vermek durumundayız.

Bireyin hayatında uygulamadığı ancak bildiği bir değer hiçbir faydası yoktur. Örneğin kişi dürüstlük ve doğru sözlülüğün, dinin ve ahlakın bir değeri olduğunu bilir. Ancak iş ve meslek

hayatında insanları aldatır, hile yaparsa bu tür insanların kişiliklerinde bir bozukluk var demektir. (www.meb.gov.tr)

Değerleri kazandırmada daha farklı ve yararlı yöntemler de kullanılabilir. Bu yöntemlerden biri, tarihimizdeki mümtaz şahsiyetlerin örnek alınmasıdır. Başka yöntemlerle kazandırılmayan bir karakter özelliği, örnek bir şahsiyetin hayatının anlatılmasıyla kolayca kazandırılabilir. İyiye nazara verme, iyi olma sürecinde önemli bir yoldur (Aydınlı, 2004)

Karakteri sağlam şahsiyetlerin çocuklarımıza tanıtılması, gelecek adına onlara güç verecek, ufuklarını açacak, dahası o şahsiyetler gibi olmaya gayret edeceklerdir. Tarihimize baktığımızda; doğruluk, çalışkanlık, fedakârlık, cesaret, yardımlaşma, sadakat, adaletli olma, edepli olma, sorumluluk sahibi olma, güvenilir olma gibi medeniyetimize ait değerlerin yaşandığı bir mazi görmüş olacağız. Bu çiçekleri teker teker çocuklarımıza tanıtmayı ve onların da bu renklerden bir renk almasını sağlamayı kendimize vazife bilmeliyiz. Bu konuda yapılabilecekleri şu şekilde sıralayabiliriz (Aydınlı, 2004):

- Çocuğumuzun olumlu karakter özelliklerini takdir etmeliyiz.
- Tarihi şahsiyetlerin çocukluk hayatından örnekler aktarmalıyız.
- Her ay bir şahsiyeti ön plâna çıkararak onu iyice tanıtmalıyız.
- İlgili şahsiyetler hakkında kompozisyon ve şiir yazdırmalıyız.
- O kişiler hakkında sorular sorup merak uyandırmalıyız.
- Tarihi şahsiyetlerin öncesinde yaşadıkları yerlere veya türbelerine ziyaretler düzenlemeliyiz.
- Onları tanıtan kitap, CD gibi eserleri alıp çocuklarımıza hediye etmeliyiz.
- Tarihi şahsiyetlerin doğum veya ölüm günlerini hatırlayarak, bu günlere özel anlatımlara ayrıca önem vermeliyiz.
- O insanların güzel sözlerini ezberletmeye çalışmalıyız.

Sonuç olarak; kişilik gelişiminde birçok faktör rol almaktadır. Bu faktörler, mizaç özellikleri, karakter özellikleri, anne-babanın kişiliği ve tutumu, topluma ve kültüre ait değerler olarak sıralanabilir. Doğru ve zamanında sunulan mesajlar, çocuğun kişiliğinin daha sağlam gelişmesini sağlar. Anne-babaların üzerinde, en fazla durduğu konulardan birisi, çocuklarının sağlam karakterli olmasıdır. Doğruluk, dürüstlük, cesaret, fedakârlık, yardımseverlik, sorumluluk, vefa, sabır, azim, hak ve hukuka dikkat gibi çeşitli vasıflar ideal karakteri oluşturmaktadır. Çocuk bu vasıfları; anne-babasından görerek, anlatılanları dinleyerek ve eğitim sürecinde aktarılanları özümseyerek belli bir ölçüde kazanır. Bununla ilgili olarak hepimiz üzerimize düşen görevleri eksiksiz yerine getirmeliyiz.

Kişilik gelişimi hayatın her evresini kapsamaktadır. Bu yüzden yaşamın her döneminde değerlerimiz doğru bir şekilde aktarılmalı, karakteri düzgün bireyler yetiştirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Akbaba Altun, S. (2003), Eğitim Yönetimi ve Değerler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), s. 7-8.
- Atkinson R. C., Atkinson, R., Smith, E. E., Bem, J. D. & Hoeksema, S. N. (2008). *Psikolojiye Giriş*. Çev: Yavuz Alagon. İstanbul: Arkadaş yayınları.
- Aydın, M. (2011). Değerler, İşlevleri ve Ahlak. *Eğitime Bakış Dergisi*, 19, 39-45.
- Aydın, M. Z. (2010). Okulda Değerler Eğitimi. *Eğitime Bakış Dergisi*, 18, 16-19.
- Aydınlı, H. (2004). Kişilik Gelişimi ve Tarihi Şahsiyetler. *Sızıntı Dergisi*, 300.
- Baymur, F. (1994). *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Binbaşıoğlu, C. (1978). *Gelişim Psikolojisi*. Ankara: Binbaşıoğlu Yay.
- Bolay, S. H. ve Türkönü, M. (1995). *Din Eğitimi Raporu*, Ankara.
- Bolay, S. H. ve Türkönü, M. (1996). *Milli Eğitimde Alternatif Perspektifler*, Ankara.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (1997). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yay.
- Fichter J. (1990). *Sosyoloji Nedir*, Çev. Nilgün Çelebi, Konya: Selçuk Ü. Yayınları.
- Güngör, E. (1990). *Değerler Psikolojisi*, Amsterdam.
- Güngör, E. (1993). *Değerler Psikolojisi*, Amsterdam, s:19.
- Gürün, O. A. (1991). *Psikoloji Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- <http://www.nenedir.net/nedir/ilahiyat/1194-kisilik-olusumu-nerelerde-baslar.html>
<http://www.sosbil.gazi.edu.tr/edergi/makale.php?Makale=2>
- King, H. & Kuschel, K. J. (1995). *Evensel Bir Ahlaka Doğru* (1. Baskı). Çev: Beyza Bilgin. Ankara: Gün yayınları.
- Öner, N. (1193). *Felsefe Yolunda Düşünceler*, İstanbul.
- Serdar, M. (1992). Kişilik ve Kimlik. *Adam Sanat*. Sayı:80. İstanbul.
- Şentürk, H. (2010). Kişilik Gelişiminde Eğitim, Din ve Değerlerin Rolü. *Eğitime Bakış Dergisi*, 18, 50-54.
- Topçuoğlu, A. (1996). *Üniversite Gençliğinin Sosyal Değerleri*, Yayınlanmamış doçentlik tezi. Selçuk Ü. Fen Edebiyat Fakültesi, Konya.
- Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu (TÖMER), Ankara 1998.
- Ülken, H. Z. (1964). *Bilgi ve Değer*, Ankara.
- Ünal, C. (1981). *Genel Tutumların veya Değerlerin Psikolojisi Üzerine Bir Araştırma*, Ankara.
- Yörükoğlu, A. (1986). *Gençlik Çağı*. Ankara: T.İ.B.Yay.
- www.meb.gov.tr, Mesleki Açık Öğretim Lisesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 2 ders notları. Hazırlayan: İlhami Sazak.